

УДК 378:811.111

Л. В. Калініна,
кандидат педагогічних наук, професор
prof.kalinina@gmail.com;

В. О. Калінін,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
vadimkalinin76@gmail.com

ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У МОВНОМУ ВНЗ

В даній статті розглянуто проблеми формування методичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у мовному педагогічному ВНЗ. Авторами виділені компоненти методичної компетентності та запропоновані деякі технології їх формування під час вивчення дисципліни "Методика викладання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах". Автори вважають, що навчання усім компонентам методичної компетентності призведе до успішного формування професійної компетентності.

Ключові слова: професійна компетентність, методична компетентність, науково-теоретичний компонент, практичний компонент, особистісний компонент.

Входження України до Європейського освітнього простору в світлі Болонського процесу передбачає Європеїзацію вітчизняної системи вищої освіти, зокрема відображення загальних цілей Європеїзації. Крім цього, Болонська декларація визначила програму дій, спрямовану на створення "об'єднаного простору вищої освіти в Європі до 2010 р.". Тому стратегічним завданням реформування системи вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні, створення умов для розвитку особистості та її творчої самореалізації. Оновлення змісту освіти означає нову організацію навчально-виховного процесу у ВНЗ відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. Вищезазначені процеси зумовлюють актуальність досліджень у галузі формування компетентності майбутніх фахівців у ВНЗ.

Зазначене повною мірою стосується професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. Сьогодні, в рік, оголошений в Україні роком англійської мови, майбутньому вчителю іноземної мови необхідно навчитися по-новому організувати навчання англійської мови у ВНЗ, спираючись на особистісно-розвиваюче навчання, навчитися оволодівати сучасними методичними знаннями й новими технологіями дослідницької діяльності, аналізу і самоаналізу власної професійної діяльності. Виконання даних задач вимагає змін у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови присвячено роботи відомих вітчизняних та зарубіжних методистів С. Ю. Ніколаєвої, О. Б. Бігич, О. Б. Тарнопольського, Н. Ф. Бориско, Н. В. Кузьміної, Ю. І. Пассова, В. В. Сафоновой, S. Willers, M. Wallace та ін.

У проєкті програми для мовних ВНЗ професійна мета сформована наступним чином: формувати у студентів професійну компетенцію шляхом ознайомлення їх з різними методами і прийомами навчання іноземної мови та залучення до виконання професійно-орієнтованих завдань. У зв'язку з цим, ми вважаємо за доцільне в якості домінанти підвищення професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови виділити методичну компетентність.

Метою даної статті є спроба показати можливості формування методичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови як компонента його професійної компетентності при вивченні курсу "Методика викладання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах".

Під **компетентністю** ми розуміємо "особливі властивості особистості, що ґрунтуються на компетенціях і визначають здатність людини до виконання діяльності на основі набутих знань і сформованих на їх основі навичок та вмінь" [1: 262].

Професійну компетентність слідом за В. В. Черниш ми визначаємо як інтегральну характеристику, яка визначає здатність розв'язувати професійні проблеми і типові професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної педагогічної діяльності з використанням знань, професійного і життєвого досвіду, цінностей і схильностей [2: 268].

Аналіз методичної літератури показав, що незважаючи на різні погляди щодо трактування поняття "професійна компетентність" учителя, всі дослідники даної проблеми виділяють у її складі методичну компетентність, яку трактують як "здатність користуватися ІМ у професійних цілях, навчати ІМ" (А. М. Щукін); "здатність і готовність майбутнього вчителя самостійно вирішувати методичні задачі і проблеми в ході їх професійної діяльності" (А. А. Люботинський); "індикатор визначення готовності учителя до реалізації задач педагогічної освіти з урахуванням сфери професійної діяльності" (І. І. Зимня,

Н. В. Кузьміна); "готовність педагога до проведення навчальних занять і до творчої самореалізації" (С. О. Скворцова); "інтегральна характеристика ділових, особистісних і моральних якостей учителя" (Н. І. Ковальова); "сукупність методичних знань вчителя, навичок і вмінь та індивідуальних суб'єктивних і особистісних якостей, яка функціонує як здатність проєктувати, адаптувати, організовувати, вмотивовувати, досліджувати і контролювати навчальний, пізнавальний, виховний і розвиваючий аспекти іноземної освіти молодших школярів у класній та позакласній діяльності роботи з іноземної мови через і під час спілкування з учнями" [3: 12].

Зазначені вище дефініції методичної компетентності свідчать про те, що їх автори виділяють неоднакові компоненти в структурі даної компетентності. Однак усі вчені доводять, що компетентність базується на методичних знаннях і завжди проявляється у діяльності, в органічній єдності з цінностями самого учителя, його особистісній зацікавленості у даному виді діяльності. Виходячи з того, ми виділяємо в структурі методичної компетентності 3 взаємопов'язаних компоненти: науково-теоретичний, практичний і особистісний. Розглянемо можливості формування вказаних компонентів методичної компетентності на базі навчальної дисципліни "Методика викладання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах".

Науково-теоретичний компонент методичної компетентності майбутнього вчителя ІМ передбачає оволодіння ним системою певних методичних знань та вмінь. У методичній літературі сформовані загальні вимоги до методичних знань:

- знання цілей і задач навчання ІМ на сучасному етапі розвитку загальноосвітньої школи, знання основних законів України про Освіту, Рекомендацій Ради Європи до вивчення ІМ;
- глибокі і різносторонні знання дійсних шкільних програм з ІМ, підручників і основних навчальних посібників, рекомендованих МОН України;
- усвідомленість того, які труднощі характерні українським учням під час оволодіння англійською мовою;
- розуміння причин виникнення цих труднощів і знаходження шляхів їх подолання;
- значення теоретичних основ методики викладання іноземних мов.

Однак, однією зі світових тенденцій розвитку освіти є перехід від знань до компетентностей, тобто знансцентрична модель освіти замінюється на компетентнісноцентричну, передача формальних знань замінюється формуванням відповідних компетентностей. Традиційно основним джерелом набуття професійно значущих знань студентами у ВНЗ є лекції з базової дисципліни. Лектор подає основні положення теми лекції у готовому, логічно організованому викладі, які підлягають засвоєнню, відтворенню та застосуванню в типових ситуаціях. Це, безумовно, не призводить до формування самостійного рефлексивного мислення студентів.

Ми вважаємо, що теоретична підготовка не повинна зводитися лише до отримання певної готової системи знань, представлених лектором. Слід передбачити розгляд, дослідження явищ, що вивчаються, з різних точок зору, з різних позицій, щоб студенти могли зробити самостійні висновки. Це значно підвищить якість набутих теоретичних знань, з одного боку, а з іншого – розвине здатність майбутніх учителів самостійно вдосконалювати свої професійні знання.

Слідом за О. Н. Солововой ми вважаємо, що рефлексивні знання здатні заповнити прогалину між знаннями як такими та їх застосуванням, оскільки це відбувається на основі аналізу досвіду як практичних, так і розумових дій, і містить площину бачення, розуміння, комплексного осмислення методичної проблеми (ситуації) та площину організації індивідуальної дії в її межах [4: 121].

Ефективним засобом такої теоретичної професійної підготовки є правильно організована самостійна робота, яка створюватиме умови для пізнавальної діяльності студентів, розвитку вмінь працювати з інформацією, робити самостійні ґрунтовні умовиводи та приймати аргументовані рішення. Крім того, майбутній учитель повинен пам'ятати, що досягнути певних результатів у формуванні власної методичної компетентності можна лише тоді, коли основним принципом навчання є особиста відповідальність і можливість успішного поєднання нових знань з уже засвоєними.

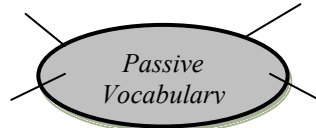
Наш досвід роботи у мовному ВНЗ показує, що отримання готових теоретичних знань не стає частиною особистісного досвіду студентів, а призводить до мимовільного відтворення звичних, не завжди ефективних методів.

Ми припускаємо, що "входження студентів до теми базової лекції, знайомство з її термінологією та проблемами повинно передувати її читанню". З цієї метою ми рекомендуємо майбутнім учителям самостійне виконання ряду завдань, побудованих на основі технологій паралельного читання та центрованого навчання. Наприклад, перед прослуховуванням лекції на тему "Формування лексичної компетентності учнів" можна запропонувати студентам такі завдання:

1. Read the definitions of lexical competence and say what they have in common.

<p>Lexical competence is the ability to use the vocabulary of a language. Lexical competence can be described in four different ways: with respect to what is known about words, how well words are known, how many words are known, and which words are known. [Council for Cultural Cooperation, 2001, p.110].</p>	<p>Лексична компетенція – наявність певного запасу слів у межах професійного розвитку, здатність до адекватного використання лексем, доречне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів. [Артюшкіна Л. М., Рудь О. М. електр. ресурс soippo.narod.ru/documents/konf/artushkina_rud]</p>	<p>Формування іншомовної лексичної компетенції включає в себе ознайомлення з функцією слова, його значенням, формальними ознаками, тренування у засвоєнні слів та застосування нових лексичних одиниць в усному і писемному мовленні [Методика формування міжкультурної іншомовної компетенції: курс лекцій: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К: . Издательство. – 2011. – С. 169]</p>
---	--	---

2. Look at the word-roses and decide what vocabulary is suitable for the following content areas.

Наші експериментальні дані показали, що самостійне використання таких технологій забезпечує розвиток пізнавальних і творчих здібностей майбутнього вчителя, сприяє реалізації його творчого потенціалу, створенню творчої особистості. Знаходження спільного та відмінного у визначеннях і висловлюваннях зарубіжних та вітчизняних вчених, передбачення можливих складових різних навчальних компетенцій спрямовані як на розуміння, осмислення, так і на запам'ятовування та структурування в пам'яті студента матеріалу, що засвоюється, його зберігання й цілеспрямовану активізацію. В даному випадку автономність студентів при засвоєнні знань буде ключовою та реалізовуватиметься як постійний поступовий процес самовідкриття власного "Я" у процесі оволодіння професійно значущими знаннями.

Науково-теоретичний компонент методичної компетентності майбутнього вчителя ІМ формується не лише до та після лекцій, але й на практичних заняттях з "Методики викладання ІМ", коли система отриманих методичних знань та вмінь забезпечує формування відповідних вмінь. За завданням методиста студенти самостійно розробляють та програють в лабораторних умовах певні мікроелементи уроку, які свідчать про якість самостійно набутих знань, вмінь та навичок. Наш досвід показує, що під час підготовки до керованих практичних занять з методики викладання іноземної мови у студентів з'являється необхідність виходити за межі набутих знань з теми, що вивчається. У них виникає бажання провести власне наукове дослідження, що національним майбутнього вчителя на пошук нового або сприйняття вже відомого, але у новому аспекті. Це призводить до творчої переробки матеріалу, який було знайдено, усвідомлення можливостей його використання в інших умовах або для інших цілей.

Практичний компонент методичної компетентності передбачає демонстрацію умінь студентів використовувати набуті методичні знання творчо.

У даному випадку ефективною буде *технологія проблемного навчання* (що являє собою запропонований для вирішення вербальний опис проблемної методичної задачі) та *відео презентація* фрагменту уроку з іноземної мови з теми, що вивчається.

Розроблені нами *проблемні методичні задачі* побудовані на проблемних засадах і є стимулом до самопізнання, оскільки їх вирішення вимагає евристичного пошуку і логічних прийомів вирішення поставлених питань. Використання таких завдань має на меті систематизацію теоретичних методичних знань, навчання дослідницьких прийомів, розвиток гнучкості методичного мислення, розвиток ініціативи та заохочення до творчості. Крім того, проблемні методичні задачі спрямовують майбутніх учителів на вивчення зв'язків і відносин ситуації та на працьовують звичку виявляти причинно-наслідкові зв'язки. Наприклад:

Read the problem-solving task and suggest your ideas.

Teaching listening comprehension in the 7-th form the teacher gave pupils such an instruction: "Listen to the story and try to understand it". After listening, it became clear, that the pupils paid attention to different facts of the story. Nobody could reproduce the whole story. The teacher was surprised and displeased, but repeated the same task: "Listen to the story more carefully and try to understand it". After the 2-nd listening the situation did not change. Why did such a situation occur? What should be done to avoid it?

Наші дослідження також показали доцільність використання *відеофрагментів* уроків з іноземної мови в лабораторній роботі, так як, окрім змістової сторони спілкування, вони містять візуальну

інформацію про тип школи, де відбувається урок, про забезпеченість класу, розміщення парт у ньому, зовнішній вигляд і невербальну поведінку учнів та вчителя, що значно розширює демонстрацію педагогічної ситуації.

Перегляд відеофрагменту уроку з певної теми методики передбачає не лише самостійне визначення студентами цілі, мети та ефективності використання вчителем тієї чи іншої технології на уроці англійської мови, але й аргументацію своєї точки зору, доказ можливості використання інших, більш ефективних технологій навчання, що неможливо без опори на наявні теоретичні знання з предмету.

Наш досвід показав, що обидві технології вимагають певного рівня володіння теоретичними знаннями і вміннями застосовувати їх в конкретних методичних ситуаціях. Вирішуючи запропоновані методичні задачі, майбутні вчителі усвідомлюють та сприймають їхній зміст, інтегрують ідеї, закладені в них, зі своїми власними ідеями, таким чином, приймаючи своє власне рішення. Наприклад:

Watch Video Fragment of a lesson and say what techniques the teacher used for developing pupils' lexical competence.

Особистісний компонент методичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови проявляється в його власній зацікавленості та бажанні оволодіти двома складовими обраної професії – як знавця іноземної мови, і як вчителя іноземної мови. На це спрямовує й програма з англійської мови для педагогічних мовних ВНЗ, серед основних завдань якої є вільне користування англійською мовою у професійно-наукових та інших цілях; використання власного досвіду оволодіння іншомовним мовленням у викладацькій діяльності; усвідомлення ролі вчителя як у шкільному, так і в позашкільному оточенні; демонстрація впевненості і позитивної мотивації у користуванні англійською мовою [5: 26].

У світлі зазначеного стає очевидним те, що підготовка майбутнього вчителя ІМ у ВНЗ як знавця іноземної мови і як вчителя даної мови є неподільною, взаємопов'язаною та взаємозумовленою, що дає підстави стверджувати про необхідність професійно-методичної підготовки студентів мовних ВНЗ саме іноземною мовою. Викладання "Методики викладання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах" іноземною мовою забезпечить реалізацію двох основних підходів до навчання ІМ, а саме: компетентнісного (формування у студентів професійно-орієнтованої комунікативної компетенції) та комунікативно-діяльнісного (навчання іншомовній діяльності через іншомовну діяльність).

До переваг проведення методичної підготовки іноземною мовою належить наявність великої кількості методичної літератури іноземною мовою, доступної студентам, читання якої не лише покращить читацьку компетентність майбутнього вчителя, але й значно розширить його професійно-значимий термінологічний запас, надасть можливість вдосконалення власної іншомовної комунікативної компетентності у професійному руслі. Проведення методичних занять іноземною мовою дозволить успішно сформуванню іншомовну професійно-орієнтовану комунікативну компетенцію випускника мовного педагогічного ВНЗ, під якою ми розуміємо "демонстрування своєї здатності адекватно до ситуації спілкування (у різноманітних професійних сферах і ситуаціях) успішно організувати свою іншомовну діяльність у письмовій та усній формі" [1: 256].

Висновок. Ми вважаємо, що формування зазначених вище компонентів методичної компетентності майбутнього вчителя ІМ буде успішним, якщо проводитиметься з урахуванням використання нових підходів та інноваційних технологій у професійній підготовці студентів ВНЗ, що призведе до формування професійно-значущих методичних вмінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Методика формування лінгвокультурної іншомовної комунікативної компетенції : курс лекцій : [навч.-метод. посібник для студентів мовних спец. освітньо-кваліфікаційного рівня "Магістр" за ред. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 2011. – 344 с.
2. Wallace M. Action Research to Language Teachers / M. Wallace. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 273 p.
3. Бігич О. Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи : [навч. посібник] / О. Б. Бігич. – К. : Ленвіт, 2006. – 199 с.
4. Соловова О. М. Методика обучения иностранным языкам : базовый курс лекций : [пособие для студентов пед. вузов и учителей] / О. М. Соловова. – М. : Просвещение, 2002. – 239 с.
5. Програма з англ. мови для університетів, інститутів : п'ятирічний курс навчання : [проект] / [С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головата та ін.]. – Вінниця : Нова книга. – 2001. – 245 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Metodyka formuvannia lingvokul'turnoi inshomovnoi komunikatyvnoi kompetencii : kurs lekci [Methodology of Formation of Linguo-Cultural Foreign Language Communicative Competence : Lection Course] : [navch.-metod. posibnuk dlia studentiv movnykh spec. osvithnio-kvalifikaciinoho rivnia "Mahistr" za red. S. Yu. Nikilaevoi]. – K. : Lenvit, 2011. – 344 s.
2. Wallace M. Action Research to Language Teachers / M. Wallace. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 273 p.

3. Bihych O. B. Teoriia i praktyka formuvannia metodychnoi kompetencii vchytelia inozemnoi movy pochatkovoї shkoly [Theory and Practice of Formation of Methodological Competence of Future Foreign Language Elementary School Teacher] : [navch. posibnyk] / O. B. Bigych. – K. : Lenvit, 2006. – 199 s.
4. Solovova O. M. Metodika obucheniya inostrannym yazykam : bazovy kurs lekcij [Teaching Foreign Languages Methodology : Basic Course] : [posobie dlia studentov ped. vuzov i uchitelej] / O. M. Solovova. – M. : Prosneshchenije, 2002. – 239 s.
5. Programa z angl. movy dlia universytetiv, instytutiv: pjatyrichnii kurs navchannya [English Language Programme for Universities, Institutes : Five-Years Study Course] : [proekt] / [S Yu. Nikolaeva, M. I. Solovei, Yu. V. Holovata ta in.]. – Vinnytsia : Nova Knyha. – 2001. – 245 s.

Калинина Л. В., Калинин В. А. Формирование методической компетентности будущего учителя иностранного языка во время профессиональной подготовки в языковом ВУЗе.

В данной статье затронуты проблемы формирования методической компетентности будущего учителя иностранного языка в языковом педагогическом ВУЗе. Авторами выделены компоненты методической компетентности и предложены некоторые технологии их формирования при изучении дисциплины "Методика преподавания иностранных языков в общеобразовательных учебных заведениях". Авторы считают, что обучение всем компонентам методической компетентности приведет к успешному формированию профессиональной компетентности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, методическая компетентность, научно-теоретический компонент, практический компонент, личностный компонент.

Kalinina L. V., Kalinin V. O. The Formation of Methodological Competence of a Future Foreign Language Teacher during Professional Training in Language University.

The article deals with the development of methodological competence of future English teachers as an important part of their professional training at the language university. The authors describe the possibilities of methodological competence development during practical classes on Methodology and students' independent work. In the article much attention is paid to the description of different modes of work at practical classes. The authors also suggest innovative techniques for the development of methodological competence in the computer lab. The components of methodological competence are singled out. The authors define the aim of each component and examine them from the point of view of contemporary methodology. The content of all components of methodological competence is illustrated with specially chosen techniques.

Much attention is given to the development of future teachers' professional reflection. The authors believe that reflective knowledge enables the students to upgrade their individual professional habits and skills. The article contains professionally oriental tasks, which are aimed at enriching methodological knowledge of students and developing their methodological creativity. The authors consider that future teachers' independent work gives them a good opportunity for satisfying their individual needs thus upgrading their personal methodological competence. The suggested in the article methodological problem-solving video and computer tasks, reconstruct different pedagogical situations, which take place in a foreign language lesson and require from the future teachers their ability to solve them independently. The authors of the article conclude that future teachers' professional training will be effective if all the components of the methodological competence will be realized and the students will be trained both as language personalities and as future teachers of a foreign language.

Key words: professional competence, methodological competence, scientific-theoretical component, practical component, personal component.